

HZ. PEYGAMBER DEVRİNDE FIKİH

Prof. Dr. Hayrettin KARAMAN

Hz. Peygamber (s.a.)in devri fıkıh devrelerinin en önemlisidir. Çünkü vahye dayanan teşrî' faaliyeti bu devre içinde tamamlanmış, sonraki devirlere de temel teşkil etmiştir.

Hz. Peygamber devrini fârik vasıfları bakımından iki kısma ayırmak gerekir: **Mekke devri ve Medine devri.**

MEKKE DEVRİ

Hz. Peygamber M. 610 yılında vahye muhâtap olmuş, vazifesi icâbı dini tebliğ başlamış ve 622 yılına kadar Mekke'de kalmıştır. Bu müddet içinde (13 yıla yakın) Kur'ân-ı Kerim'in yaklaşık üçte ikisi nâzil olmuştur.

Bu devrede Allah Resûlü'nün (s.a.) tebliği daha çok inanç ve ahlâk sahasına yönelmiştir. Zaten ibadet ve hukukî münasebetler bu iki temel üzerine oturmaktadır. Mekke'de fıkıh hükümleri hem azdır hem de umûmî, küllî bir karakter arz etmektedir.¹

Sonraki dönemlerde Fıkıh'ın "usûl" ve "fürû" şeklinde iki ana kısma ayrıldığını biliyoruz. Usûl kısmı, dinî hükümlerin kaynakları ile bu kaynaklardan hüküm çıkarma metodlarını, fürû kısmı ise mezkûr kaynaklardan belli metodlarla çıkarılan, elde edilen hükümleri, dinî-amelî kaide ve talîmatı ihtiva etmektedir.

Fıkıh'ın usûl ve fürû'unun ayrı birer ilim dalı olarak incelenmesi, okunup okutulması, sonra kitaplara geçirilmesi daha sonraki dönemlerde gerçekleşmiş olmakla beraber, gerek usûlün ve gerekse fürû'un temelleri, Hz. Peygamber devrinde atılmış, hattâ esas itibariyle tamamlanmıştır. Bilindiği üzere inananlara yol gösteren, bağlayıcı hükümler koyan, şeriat (kanun) vazedan Allah'tır.² Allah'ın hükmü bize, ya Kitâb'ı (Kur'ân-ı Kerîm) ya Peygamberi (Sünnet) veya bunlar üzerinde düşünülerek ictihad etmek (kıyâs, istidlâl) yahut da bunlardan birine dayalı ittifak (icmâ) yoluyla intikal etmektedir. Fıkıh'ın birinci devrinde bu kaynaklardan ilk ikisi tamamlanmış, Kur'ân-ı Kerîm baştan sona birçok hâfız tarafından ezberlenmiş ve ayrıca yazılmış, Sünnet kısmen yazılmış ve

1) eş-Şâtübî, *el-Muvâfakât*, III, 46 vd.

2) el-En'âm: 6/57; Yûsuf: 12/40.

hâfızalarda muhâfaza edilmiş, diğer kaynaklar ise ya kullanılmış yahut da ileride kullanılabileceği açıklanmıştır.

A- HZ. PEYGAMBER DEVRİNDE USÛL:

1- *Kur'ân-ı Kerîm:*

a) Muhtevâsı ve Bağlayıcılığı:

Kur'ân-ı Kerîm'in yalnızca bir tavsiye ve öğütler kitabı olmadığı, içindeki birçok âyetin âmir hüküm mahiyetinde bulunduğu ve müslümanları bağladığı konusunda ittifak vardır. Birçok âyet ve hadîs müslümanları bu ittifaka götürmüştür. Tartışılan konu şu veya bu âyetin bağlayıcı olan, bağlayıcı olmayan kategorilerden hangisine ait olduğu hususudur. Meselâ bütün müslümanlar içkiyi ve faizi yasaklayan âyetlerin âmir hükümler gurubuna girdiği hususunda ittifak etmişlerdir. Buna mukabil kurban ile ilgili âyetin³, borcun yazılması ile ilgili âyetin⁴, boşanmanın şahitler huzurunda yapılmasını isteyen âyetin⁵ âmir hüküm mü, yoksa tavsiye ve teşvik hükmü mü getirdiği hususu tartışma konusu olmuştur.

Kur'ân-ı Kerîm ferd ve toplum halinde insanları ilgilendiren hemen her konuda âyetler ihtiva etmektedir? Bunlardan bir kısmı genel çerçeveli ve mânalı, bir kısmı ise özellikle belli konulara âit âyetlerdir. Altı bini aşan âyetin en fazla üzerinde durduğu konular: Allah'ın varlık ve birliği, bunun delilleri, sapık, gerçek dışı inançların reddi, vahiy, peygamberlik ve âhiret hayatının isbatı, cennet, cehennem ve âhirete ait hallerin tasviri, iyi davranışlara mükâfat vâdi, kötü davranışlara ceza tehdidi, öğüt, geçmiş toplumların ve milletlerin hayatı ile ilgili bilgiler, Allah'ı hatırlatma, öğme, nimetlerini dile getirme, O'nun isim ve sıfatları ile ilgili açıklamalar, O'na nasıl ibâdet edileceği ve nasıl anılacağı...

Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan fıkıh ile ilgili âyetlerin sayısı konusunda farklı rakamlar ileri sürülmüştür; bunun sebebi "fıkıhla ilgili" kavramı üzerindeki anlayış farkıdır; doğrudan isim vererek fıkıh meselesini ele alan âyetleri esas alanlar (meselâ İbn Kayyim) bunları yüz elli olarak tesbit etmişlerdir. Birçok âlim beşyüz rakamını ileri sürmüş, istidlâl yoluyla meseleye cevap getiren âyetleri de sayıya dahil etmişlerdir. Âyetlerin çeşitli delâletleri göz önüne alınırsa, sayıyı daha da arttırmak mümkündür. Nitekim İbnu'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân* isimli eserinde bazı hocalarından şunu nakletmiştir: "Bakara sûresinde bin emir, bin nehiy (yasaklama), bin fıkıh hükmü ve bin haber vardır. Fıkıh

3) Kevser: 108/2

4) el-Bakara: 2/282

5) Talâk: 65/2

açısından bu sûre büyük önemi haiz olduğu içindir ki İbn Ömer bu sûreyi tam kavrayabilmek için sekiz yılını vermiştir.”⁶

İbnu'l-Arabî fıkıh ile ilgili âyetlerin tefsirini yaptığı mezkûr eserinde yüz beş sûreden 864 âyet üzerinde durmuş, bunlardan fıkıh hükümleri çıkarmıştır. Bunların çoğu, Kur'ân-ı Kerîm'in baş taraflarında yer alan ve Medine'de nazil olmuş bulunan otuz civarındaki sûrede bulunmaktadır.⁷

Kur'an-ı Kerim'in Mekke'de gelen âyetlerinin ihtiva ettiği hükümler, Medîne döneminde ve daha sonra detayları açıklanmış olan usul ve fûru hükümlerine temel teşkil eden hükümlerdir ve sanıldığından çoktur. Mekki sureleri gözden geçirerek tespit ettiğim örnekler şöyledir:

Fatiha 7 (Kur'an'ın özeti).

A'râf 206 (Allah'ın mutlak hükümlerliği, müminlere sabır ve sebat).

Yunus 109 (Bilgi kaynağı vahiy, onu taşıyan ve açan sünnet “Peygamber”, onun çağrısına uyanlara kurtuluş: Son ayet: Sana vahyedilene tabi ol ve Allah hükmedinceye kadar sabr-u sebat et, o en hayırlı hüküm verendir).

Hud 123 (Vahiy gerçeği).

Yusuf 111 (Siyasette ehliyet, doğruluk, bilgi, adalet)

أَمْرًا أَلَّا
إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ
تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ (40. ayet)...

Ra'd 43 (Vahiy ve Kur'an'ın özellikleri).

İbrahim 52 (Vahiy ve Kur'an).

Hicr 99 (Kur'an ve vahiy).

Nahl 128 (Adalet, ihsan, sözünde durmak, yemin, haram ve helaller, tevbe ve sabır. “58. Kız müjdesinde yüzü kararır...”, “90. Allah adaleti, ihsanı...

6) İbnu'l-Arabî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, Beyrut, ts. I, 8. el-Bakara sûresinin tefsirinin başında.

7) el-Hacevî, *Târîhu'l-fıkıh*, I, 26.

emreder.” “115. Size meyteyi, kanı, domuzu ve haram kıldı... Kendiliğinizden bir şeyi helal ve haram kılmayın...”).

İsra 111 (Ahlaki buyruklar, ibadet, namaz, Kur'an).

Kehf 110 (Din hürriyetinin önemi, dindara baskı ve zulüm, ledün ilmi).

Meryem 98 (Tevhid mücadelesi).

Taha 135 (Kur'an, Allah'ı unutmanın sebep olacağı sıkıntılar (maişet dank).

Enbiya 112 (Allah'ın mutlak egemenliği).

Müminun 118 (Namaz, zekat, emanet, söz, iffet).

Furkan 77 (Kâfirlere karşı Kur'an'la cihad, katil ve zinanın yasaklanması).

Şuara 227 (Ölçü tartıda dürüstlük, Kur'an).

Neml 93 (Kadının başkanlığı, yönetimde danışma,zayıf olan için barışın savaşa tercihi).

Kasas 88 (Firavunvari yönetimin mahkum edilmesi)

Ankebut 69 (56. Kulluk için hicret. 44. Vahyi oku, namazı kıl namaz fahşa münker ve zikir ilişkisi)

Rum 60 (Uluslararası ilişkilerde taraf olma kuralı, karı-koca ilişkisi meveddet ve rahmete dayalı, insanların aslı eşit, topraktan, dil ve renk farkı ilahî alamet. Fıtrat-din ilişkisi, tefrikanın men'i).

Lokman 34 (Aile bağı ve yükümü, namaz, emr bilmaruf...).

Fatır 45 (18. Suçun şahsiliği, namaz,verdiğimiz rızıktan infak).

Yasin 83 (Rızıktan infak, Allah versin diyorlar).

Sad 88 (Hz. Dâvûd'un şahsında hukuk devleti ilkesi).

فَاخْكُمْ بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا

تَتَّبِعُوا ... (26.ayet)

Mümin 85 (58. Eşitlikle ilgili kural: görenle görmeyen, kötülük yapanla iman ve Salih amel sahibi eşit değildir).

Fussilet 54 (33,34. İyi ile kötü, İslam'a çağıran ile öteki eşit değil).

Şura 53 (İhtilaf halinde hüküm Allah'ın. Allah'a itaat, namaz, şûrâ, infak).

Necm 62 (Onun söylediği vahiydendir).

Mülk 30 (10. Nakıl ve akıl delili).

Mearic 44 (Namaz, yoksul ve yoksunların malda hakları, iffet (nikahlılık), namaz, tanıklık, emanat, söz).

Müzzemmil 20 (Teheccüd, namaz, zekat, karz-ı hasen).

Müddessir 56 (Necasetten taharet).

Mutaffifin 36 (Ticarette dürüstlük, hakka riayet).

Beled 20 (Köle azad, yetime fukaraya yardım ve it'am, zengine merhamet, yoksuna sabır tavsiyesi (komünizme, anarşizm ve kapitalizme karşı)).

Asr 3 (Hak ve sabır: İnsan hakları dahil).

2- Sünnet:

a) Fıkıh bakımından önemi:

Doğumdan ölüme, ibâdetten hayat nizamına kadar çok geniş bir sâhayı içine alan ve düzenleyen Fıkıh'ın iki ana kaynağından ikincisi Sünnettir. Burada Sünnet'ten maksat, Rasûlullah'ın (sas) ümmet için örnek teşkil eden davranışlarının bütünüdür. Ancak bunları bize ileten ifadeler çoğu kere ashâba ve diğer râvilere ait bulunduğu (hadîsi Rasûlullah'ın sözleri ile değil, mânayı ve mealî esas alarak naklettikleri) ve hadîslerin çoğunun ilk nesillerde tek râvi tarafından nakledildiği (haber-i vâhid olduğu) için Sünnet —Kur'ân-ı Kerîm'e nisbetle— ikinci kaynak olarak kabul edilmiştir. Bununla beraber hadîs âlimlerinin ortaya koydukları ince ve sağlam güvenilirlik ölçülerine uygun bulunan hadîslerin, ister haber-i vâhid olsun, ister meşhur veya mütevatir olsun, bilgi ve hüküm kaynağı olacağı konusunda sünnî mezheplerin ittifakı vardır. Özellikle Fıkıh'ta kesin bilgi yerine zan ve kanâat yeterli bulunduğu için, Rasûlullah'a aidiyeti ve ifadesi konularında haklı bir şüphe bulunmayan, bu iki bakımdan kişiye kanâat ve itminan veren hadislerin delil (hüküm kaynağı)

olarak kullanılması tabiidir. Hadîslerin ve dolayısıyla Sünnet'in kaynak olmasına karşı eski ve yeni muhalifler tarafından ileri sürülen deliller ve bunlar arasında bulunan: "Hadislerin Kur'ân-ı Kerîm ile karşılaştırılması ve ona uyanların kullanılması, uymayanların atılması" mânasını ifade eden uydurma hadîs, Fıkıh usûlü ve Hadîs usûlü kitaplarında ele alınmış, ilmî tenkit ve tahliller ile çürütülmüştür. Hadisi sahih kabul edenler ise, "uymayan" kavramına açıklık getirerek meseleyi klasik usulde bilinen metin tenkidine irca etmişlerdir.

Fıkıh kaynağı olarak Sünnet bir yandan Kur'ân-ı Kerîm'in açıklanmaya (beyâna) muhtaç bulunan âyetlerini açıklarken diğer yandan boşlukları doldurmakta; yani müstakil olarak —Kur'ân-ı Kerîm'de bulunmayan— hükümler koymaktadır. "*Onlara indirileni halka açıklaman için sana sözü (Kur'ân'ı) indirdik.*"⁸ meâlindeki âyet Resûlullah'ın ve dolayısıyla Sünnet'in birinci rolüne; "Resûl size neyi getirirse onu alın, kabul edin, size neyi yasaklarsa ondan da uzak durun"⁹, "Gerçekten Rasûlullah'ta sizin için güzel bir örneklik vardır."¹⁰, "De ki, Allah'a ve Rasûlüne itâat edin..."¹¹, "...Resûl onlara güzel şeyleri helal kılar, pis ve çirkin şeyleri de haram kılar..."¹² meâlindeki âyetler ile bunları teyit eden hadîsler de Sünnet'in ikinci rolüne mesnet teşkil etmektedir. Ayrıca Kur'ân-ı Kerîm'de genel çizgileriyle anlatılan iman ve İslâm konularının, namaz, oruç, hac, zekât gibi temel ibâdetlerin ve benzeri hükümlerin geniş açıklamaları, Sünnet'in "açıklama" fonksiyonunun; fitır sadakası, vitir namazı, evli kişilerin zinalarının cezası, bir kadının üzerine hala ve teyzesini almanın haram olşu, ehlî eşek etinin haram olması, Ramazan orucunu kasten ve mazeretsiz bozan kimsenin yerine getireceği keffâret vb. yüzlerce hüküm de "boşlukları doldurma" fonksiyonunun örnekleridir. Sünnet kaynağının Fıkıh açısından önemini göstermesi bakımından İbn Kayyim'in verdiği rakkam da ilgi çekicidir; buna göre Sünnet kaynağında, Fıkıh hükümlerine esas teşkil eden hadîslerin sayısı beşyüz civarındadır; esas ile ilgili bulunan bu hadîsleri açıklayan, tafsîlât veren, kayıt ve şartları bildiren hadîslerin sayısı ise dört bine ulaşmaktadır.¹³

8) Nahl: 16/44

9) Haşr: 59/7

10) Ahzâb: 33/21

11) Âl-i İmrân: 3/32

12) A'raf: 7/157.

13) İbn Kayyim, *İ'lâmu'l-muvakki'in*, II, 257

b) Kitab ve Sünnet'in

Fıkıh hükümlerini ifade şekli:

İlmî eserler ve bu arada Fıkıh kitapları belli bir metod ve üslûb ile yazılır; ifade şekli tekdüzedir, aynı hüküm ve fikirler belli cümle şekilleri ve terimler ile anlatılır. Kitâb ve Sünnet ise insan eseri değil, Allah'ın vahyi mahsûlüdür. Bu iki kaynakta insanlara gerekli bulunan bilgiler en güzel ve tesirli ifade şekilleri ile verilmiş, üslûb usanmadan tekrar tekrar okunacak şekilde ayarlanmış, hem konular, hem de ifade şekli bakımından çeşitliliğe yer verilmiştir. Bu sebeple mezkûr kaynakların ve özellikle tertibi de ilâhî olan Kur'ân-ı Kerîm'in belli bir bölümünde, Fıkıh hükümleri, “şu haramdır, şu helaldir, şu akit şöyle yapılır, şartları şunlardır...” şeklinde verilmemiştir; bilgi ve hükümler yeri geldikçe değişik kelime ve cümlelerle ifade edilmiş ve çeşitli sûrelere serpiştirilmiştir. Bu cümleden olarak:

Helâller ve haramlar, “şu helaldir, size haram kılındı size helâl kılındı” şeklinde; farz kılınan hususlar “farz kıldık, Allah size farz kıldı, Allah hükmetti (kazâ), üzerinize şöyle yazıldı...” tarzında ifade edilmiştir.

Kimisi kesin, kimisi teşvik mahiyetinde olmak üzere istenen şeyler “Allah emretti, emreder, Allah şundan hoşnut ve razı olur, şöyle yapmanızda sakınca, günah ve kınama yoktur (bu üslûb daha ziyade serbest bırakılan davranışlar ve şeyler için kullanılır), şu işte, bu davranışta iyilik vardır, hayır vardır... şeklinde ifade edildiği gibi “şöyle yapın, şunu yapın” şeklinde açık emir kipi de kullanılmıştır.

Kesin veya teşvik mahiyetinde yasaklanan, yapılması istenmeyen hususlar da yukarıda geçenlerin tersi olan ifadelerle anlatılmıştır: “Allah şunu yapmanızı sevmez, şundan hoşnut kalmaz, razı olmaz, şu iyilik değildir, şunda hayır yoktur, şunda günah ve vebal vardır, şunu yapana Allah lânet eder, şu pistir, şeytan işidir, şunu yapmanın cezası cehennemdir, şunu yapmayın, şundan uzak durun...”

Bu ifadeler yanında Hz. Peygamber'in fiilleri, özellikle bir iş ve davranışı devamlı yapması yine hüküm kaynağı olarak değerlendirilmiştir.

Gerek ashâb ve gerekse daha sonra gelen müctehidler Kitâb ve Sünnet üslûbuna alışmış, maksadını anlamış, karîneleri de değerlendirerek gerektiğinde Fıkıh hükümlerini çıkarmış ve uygulamışlardır. Bu arada gerekçesi, dayanağı (illeti) zikredilen hükümlere kıyas yaparak da meselelere çözüm getirmişlerdir. Bununla beraber müctehidler Kitâb ve Sünnet'in açık ve kesin ifadelerine dayanmayan, ichtihad ve yorum ile elde edilen bilgileri ve hükümleri için kesin ifadeler kullanmamış, “şu haram, bu helal, şu farz” dememiş, aksine “şunda

sakınca yoktur, bu bana hoş gelmiyor, şu geçmişlerin fiillerine uymuyor, bu bana daha sevimli geliyor” gibi ifadeler kullanmayı tercih etmişlerdir.

B- MEKKE DÖNEMİNDE FÜRÛ(İbâdet ve Hukuk):

Mekke döneminde kamu (âmme) hukuk ile alakalı olarak şu olaylar ve bunlarla ilgili açıklamalar önemli örneklerdir:

Mekke’de gizli ve açık davet (Müşrik düzende dini yaşama tecrübesi).

Habeşistan’a göç(İslam’a ve Müslümanlara düşman olmayan Ehl-i Kitab gayr-i müslimlerin egemenliğinde dini yaşama tecrübesi).

Taif denemesi (Hem Taif’te hem de oradan dönünce Mekke’de himaye sisteminden yararlanma denemesi).

Akabe bey’atları (Medine Site Devletini kuran irade ve sözleşmeler).

Hicret (Gayr-i Müslimlerin himayesinde İslam vaadının gerçekleşmesinin mümkün olmadığı tecrübe ile sabitlendikten sonra İslam’a bağımsız bir vatan bulunması için göç).

Kısa açıklamalar:

Akabe Bey’atları veya Akabe Sözleşmesi Peygamberimiz (s.a.) ile Medineli bir topluluk arasında yapılmıştır. Mekke’nin yaklaşık 3 kilometre yakınlarında bulunan Akabe adındaki bölgede gerçekleştiği için bu ismi almıştır. Birinci Akabe Bey’atı 621, ikincisi ise 622 yılında gerçekleşmiştir.

Birinci Akabe Bey’atı (Bi’setin 12. Senesi /Miladî: 621)

Bi’setin 11. yılında Akabe mevkiinde İslâmiyetle şereflenen altı Medineli, bir sene sonra aynı yerde buluşacaklarına dair Resûl-i Ekrem Efendimize söz vermişlerdi.

İlk görüşmelerinin üzerinden bir sene geçip, hac mevsimi gelince, içlerinde bir sene önce İslâmla şereflenmiş bulunan altı kişinin de bulunduğu 12 kişilik bir kabile Mekke’ye doğru yola çıktı.

Akabe denen küçük ve dar vadide, bir gece vakti gizlice Resûl-i Ekremle buluşarak görüştiler. Bu görüşme sonunda **şu hususlarda Resûlullaha bey’at ettiler:**

1. Allâh’a hiçbir şekilde şirk koşmamak.
2. Hırsızlık yapmamak.
3. Zinâya (fuhşa) yaklaşmamak.
4. Kız çocuklarını diri diri gömmemek.

5. Kimseye iftirâ etmemek.
6. Allâh'a ve Peygamberi'ne itaatten ayrılmamak.¹⁴

Bu sözleşme İslam'ın siyasi, sosyal, hukuki ve ahlakî yapısını kuran ilkeleri ihtiva ediyor.

İkinci Akabe Bey'atı

Birinci Akabe Bey'atını yapan ashâb-ı kiram Medine'ye döndüler, orada İslâmiyet'i yaymaya başladılar. Peygamberliğin on üçüncü yılında, Medine'deki Evs ve Hazreç kabilelerinden yetmiş üç erkek ile iki hanım yeniden geldiler. Ebû Eyyüb El-Ensârî de bunların arasında idi. Peygamber Efendimizle Akabe denilen yerde buluştular ve İslâmiyet'i kabul ettiler. Ayrıca Peygamber Efendimizi Medine'ye davet ettiler. Medine'ye şeref verdikleri zaman da kendisini canları gibi koruyacaklarını ve emirlerine uyacaklarını, müslümanların fakirlerine ve zayıflarına yardım edeceklerini yemin ederek kabullendiler ve buna söz verdi, and içtiler. İşte bununla "İkinci Akabe Bey'atı" meydana gelmiştir.

Bu bey'at sırasında Peygamberimizin şu sözleri ve nakib tayini Medine Site Devletinin kuruluş adımları bakımından da önemlidir:

“Benim kanım, sizin kanınızdır!

Benim zimmetim, sizin zimmetinizdir!

Ben sizdenim! Siz de bendensiniz!

Ben, sizin savaştığınız kimselerle savaşırım!

Ben, sizin barıştığınız kimselerle barışıırım!

Sizlerden bana oniki nakîb çıkarınız ki, onlar kavimlerinin vekili, temsilcisi olsunlar!" buyurdu.

Bunun üzerine, Medineli Müslümanlar, dokuzu Hazrec'den, üçü de Evs'ten olmak üzere, oniki nakîb (temsilci) çıkardılar.

Bu sözleşme ile de birinci Akabe sözleşmesi teyid ediliyor ve yeni devletin temelleri atılıyor.

İbadetler ve Hususi Hukuk Alanında:

1. Daha önce Araplar arasında yaygın bulunan “kız çocuklarını öldürme” âdetinin kesin olarak yasaklanması.¹⁵

2. Allah adına hüküm uydurarak kendilerine yasak ettikleri temiz yiyeceklerin helal kılınması.¹⁶

14 Buhârî, *Menâkıbu'l-Ensâr*, 43

15) Tekvîr: 31/8

3. Şu âyetlerin ihtivâ ettiği hükümler:

a) “De ki: Bana vahyolunanda (Kur’ân’da), onu yiyecek kimse için leş veya akıtılmış kan, yahut domuz eti —ki pisliğin kendisidir— ya da Allah’tan başkası adına kesilmiş bir hayvandan başka haram edilmiş bir şey bulamıyorum. Ama kim çaresiz kalırsa hakka tecavüz etmemek ve sınırını aşmamak üzere (bunlardan yiyebilir); çünkü Rabbin bağışlayan ve esirgeyendir.”¹⁷

b) “De ki: Geliniz, Rabbinizin size neyi haram kıldığını okuyayım: O’na hiçbir şeyi ortak koşmayın, ana-babaya iyilik edin, fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin; sizin de onların da rızkını biz veririz. Kötülüklerin açığına da gizlisine de yaklaşmayın ve haksız yere Allah’ın yasakladığı cana kıymayın. İşte şu size anlatılanları Allah (emir ve) tavsiye etti. Umulur ki düşünüp anlarsınız. Ergenlik çağına erişinceye kadar yetimin malına, sadece en güzel bir maksatla yaklaşın; ölçü ve tartıyı düzgün yapın. Biz herkese ancak gücünün yettiği kadarını yükleriz. Söz söylediğiniz zaman, yakınlarınız dahi olsa adâleti gözetin; Allah’a verdiğiniz sözü tutun. İşte Allah size, iyice düşünesiniz diye bunları emretti.”¹⁸

c) Üzerine Allah’ın adı anılmadan kesilen hayvanlardan yemeyin; çünkü onu yemek günahdır...”¹⁹

Mekke dönemine ait olup **tarihi bilinen hükümler:**

1. Namaz:

Beş vakit namaz farz kılınmadan önce Peygamberimiz (sas), peygamberlik geldiği günlerden itibaren sabah ve akşam olmak üzere günde iki vakit namaz kılmıştır. Bu arada kendisine gece namazı da farz kılınmış, sonra bu namaz gecenin üçte biri kadar bir müddete indirilmiştir. Garânîk hadisesi bazılarınca yanlış anlaşılmiş ve nakledilmiş olmakla beraber, Kur’ân-ı Kerîm’in bazı âyetleri okununca secde etmenin, hicretten önce gerekli kılındığını göstermektedir. Hz. Âişe’den nakledilen “Farz namazlar önce ikişer rek’at şeklinde farz kılındı, sonra yolcunun namazında bu sayı değiştirilmedi, yolcu olmayanın namazında ise —ikişer rek’at— arttırıldı.” şeklindeki rivâyet de namazın hicretten önce, azdan çoğa doğru arttırılarak farz kılındığına delalet etmektedir.²⁰

16) Mâide: 5/103.

17) En’âm: 6/145

18) En’âm: 6/151-152

19) En’âm: 6/121).

20) Buhârî, *Salât* 1, *Taksîr*, 5; Müslim, *Salâtu’l-müsâfirîn*, 1, 3.

2. Beş vakit namaz:

Beş vakit namazın mirac hadisesi ile birlikte farz kılındığında ittifak vardır. Mirac da hicretten bir yıl önce vaki olduğuna göre bütün müslümanların kılmakla yükümlü buldukları beş vakit namazın hicretten bir yıl önce farz kılındığı ortaya çıkmaktadır. Mirac gecesini takip eden günlerde Cebrâil gelip Hz. Peygamber ile birlikte bir gün beş vakit namazı ilk vakitlerinde, ikinci gün ise son vakitlerinde kılmış ve böylece namazların vakitlerinin başlangıç ve sonunu açıklamıştır.²¹

3. Gusül, abdest ve necasetten tahâret:

Araplarda, İslâm'dan önce de cünüplükten dolayı yıkanma adeti vardı. Mekke döneminde farz namaz kılınca cünüb olanların yıkanmadıkça namaz kılamayacakları bildirildi ve Peygamberimizin fiili ile guslün şekli öğrenildi. “İyice temizlenmiş olmayanlar ona (Kur’ân’a) dokunamaz.”²² meâlindeki âyet de Mekke’de nâzil olmuştur ve burada geçen “iyice temizlenmekten maksat” gusüldür. Hz. Ömer’in müslüman olması olayında kız kardeşi, gusül etmedikçe Kur’ân sayfasına dokunmasına izin vermemiştir; bu olay da guslün Mekke dönemine ait olduğunu göstermektedir.

Abdestin hangi dönemde farz kılındığı konusunda iki görüş vardır. İbn Abdilberr’e göre Peygamberimiz hiçbir zaman abdestsiz namaz kılmamıştır; şu halde namaz gibi abdest de Mekke döneminde gerekli kılınmıştır. İbn Hazm’e göre abdest Medine’de farz kılınmıştır; çünkü abdesti ve teyümmümü anlatan âyetin Medîne’de nâzil olduğu kesin olarak bilinmektedir. Buna karşı bazı hadîslerde, daha Mekke döneminde iken abdestten bahsedildiği ileri sürülmüş²³ bazıları da abdestin Mekke döneminde teşvik edildiğini (mendub olduğunu) Medîne’de ise farz kılındığını ileri sürerek bu iki görüşü uzlaştırma yoluna gitmişlerdir. İleride gelişinden bahsedilecek olan abdest ve teyemmüm âyetinin meâli şöyledir: “Ey iman edenler! Namaz kılmaya kalktığınız zaman yüzlerinizi, dirseklerinize kadar ellerinizi ve başlarınıza meshedip, topuklara kadar ayaklarınızı yıkayın. Eğer cünüb oldunuz ise boy abdesti alın. Hasta, yahut yolculuk halinde bulunursanız, yahut biriniz tuvaletten gelirse, yahut da kadınlara dokunmuşsanız (cinsî temas yapmışsanız) ve bu hallerde su bulamamışsanız temiz toprak ile teyemmüm edin de yüzünüzü ve (dirseklere

21) Müslim, *Mesâcid*, 176, 179

22) Vâkıa: 56/79

23) 40. İbn Hacer, *Feth*, I, 233. (Selefiyye tab’ı)

kadar) ellerinizi onunla meshedin...”²⁴ Bu âyet Medîne’de nazil olmuştur; ancak bu vâkıa, abdest ve gusûlün de Medîne’de farz kılındığını göstermez. Yukarıda geçen deliller bu iki ibâdet hazırlığının Mekke döneminde de mevcudiyetini gösterdiğine göre burada zikr edilmelerinin sebebi, bilinen abdest ve gusûlün sebeplerini toplu olarak bildirmek ve Medîne’de bu âyet ile bildirilen teyemmümün —sebebi ne olursa olsun— hem abdest, hem de gusûl yerine geçtiğini anlatmaktır.

“Giysilerini temiz tut”²⁵ meâlindeki âyet namaz kılabilmek için elbiselerin necaset sayılan şeylerden temizlenmiş bulunması gerektiğini ifade etmektedir ve Mekke’de nazil olmuştur. Yine Mekke döneminde Hz. Peygamber Kâbe Mescidinde namaz kılarken müşrikler tarafından üzerine hayvan işkembesinin pisliği atılmış, sonra Hz. Fâtıma gelip bunu temizlemiştir. Şu halde necasetten taharet Mekke döneminde farz kılınmış bir ibâdet hazırlığıdır.

4. Cuma namazı:

Müslümanlar Medîne’ye hicret etmeye başlayınca Hz. Peygamber (s.a.), Ensâra İslâm’ı öğretmesi için Mus’ab b. Umeyr’i görevlendirmiş, Mus’ab’ın talebi üzerine de cuma namazını kıldırması için izin vermişti.²⁶ Kendileri henüz Medîne’ye hicret etmeden burada cuma namazı kılındığı için bu ibâdetin başlangıcı da Mekke dönemine rastlamaktadır.

24) Mâide: 5/6).

25) Müddessir: 74/4)

26 es-Süheylî, *er-Ravdu’l-Ünüf*, II, 197; İbnu’l-Cevzî, *Sıfatü’s-Saffe*, I, 391.